

**BO'LAJAK TEXNOLOGIK TA'LIM O'QITUVCHILARIDA
KOMUNIKATIV QOBILIYATNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI
TAKOMILLASHTIRISH.**

Hakimova Sharofat ¹

¹ Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:13.03.2024

Revised: 14.03.2024

Accepted:15.03.2024

Ushbu maqolada bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarida kommunikativ qobiliyatni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish haqida yozilgan bo'lib, pedagogik texnologiya imkoniyatlari, tanqidiy fikrlash metodi, aqliy hujum metodi, kichik guruhlarga ishlash metodlari va boshqa pedagogik texnologiyalar haqida kengroq yoritilgan.

KALIT SO'ZLAR:

*muamola,
boshqarish vositasi,
pedagog muomala
vositasi, munosabat,
kommuniaktiv,
pertseptiv, interaktiv,
nutq.*

KIRISH. Pedagog bevosita shaxslararo muomaladan o'z tarbiyalanuvchilari, o'z tarbiyalanuvchilariga ham maqsadga qaratilgan axborotni, ham uning o'quvchilarga murojatida tagma'no tarzida botinib kirib boradigan axborotni ma'lum qiladi.

Pedagog muomala vositasi orqali qanday axborot olishini qarab chiqar ekanmiz, o'quvchining shaxsi haqidagi axborotning muhimligini alohida ta'kidlab o'tish kerak. Bevosita muomala shaxsni g'oyat xilma-xil sharoitlarda va ko'rinishlarda o'rganishga imkon beradi. U faqat shaxsning hulq-atvorida namoyon bo'ladigan yorqin va eng ta'sirchan tashqi belgilarnigina qayd etish imkonini berib qolmaydi. Pedagog o'quvchilar bilan muomala qilar ekan, juda mayda detallarni ham anglab olishga qodir bo'ladi, bu detallar sirtdan qaraganda unchalik ahamiyatli bo'lmay, shaxsda sodir bo'layotgan, uni tushunish uchun juda muhim bo'lgan zarur ichki jarayonlar ko'rinishlarining alomatlari bo'lishi ham mumkin. Bu xol shaxsni chuqur tushunish imkonini berib, tashqi qatlam ostida boshqa usullar bilan aniqlab bo'lmaydigan narsalarni topish imkonini beradi.

Bolalar bilan bevosita muomala pedagogka jamoadagi yoki ayrim O'quvchilardagi biron-bir voqeani rivojlanish jarayonida o'rganish zarur bo'lganda, ro'y berayotgan hodisalar va jarayonlarning sabab-oqibat aloqalarini payqab olishda, ularning to'zilishi, paydo bo'lishi va

rivojlanishini ko'zlash, bundan tashqari, bu hodisalar va jarayonlarning yanada rivojlanishi to'g'riligini ma'lum darajada oldindan aytib berish kerak bo'lganda ham zarurdir. Biroq, muomala usullarida «axborot shovqini» ancha ko'p bo'lib, u ko'p yoki oz darajada axborot tashuvchi bo'lishi mumkin. Bu xol birinchi navbatda pedagog bilan o'quvchilar o'rtasida qaror topgan munosabatlarga bog'liq bo'ladi. Lekin pedagogning shaxsi ham katta rol uynaydi.

Ayni bir xil hodisaning turli kishilar tomonidan zuhur qilinishidagi farq uning shaxs o'tmishidagi tajribasiga bog'liqligi bilan izohlanadi, bu **tajribaning uch jihati bor**: umuman hayotiy tajriba, pedagogik faoliyat tajribasi va muayyan jamoa bilan, muayyan o'quvchilar bilan muomalada bo'lish tajribasi. Pedagogning boshqa kishilar bilan muomalada bo'lish tajribasi, bu tajribaning boyligi va muntazamlik darajasi, pedagogning o'zi shaxs sifatida qay darajada shakllanganligi, uning voqelikni qay darajada idrok etishga va olingan axborotga baho berishga qodirligini aniqlab beradi.

Ikkinchi tomondan, pedagoglik faoliyat kishini o'zi duch keladigan hodisalarni tahlil etish va umumlashtirish tajribasi bilan boyitadi. Bu esa uning o'z sheriklari ahvolini fahmlab, bilib olish va ular haqida hukm yuritish qobiliyatini oshiradi.

Nihoyat, pedagogning o'quvchilar bilan kundalik muomalasi shunga olib keladiki, u o'quvchilarning xatti-harakatlaridagi chuqur ma'no va haqiqiy sababni turli vaziyatlarda payqab oladi, buning uchun namuna sifatida u o'zi tez-tez qayd qilgan dalillardan va o'quvchilarning hulq-atvor usullaridan foydalanadi.

Bu narsa pedagoglik faoliyatida ayniqsa sezilib turadi. Bu qonuniy bir xoldir, chunki **«biz kundalik hayotda odamlar bilan muomalada bo'lar ekanmiz, ularning hulq-atvorini bilib olamiz, chunki biz uni go'yo ukiganday bo'lamiz, ya'ni hulq-atvorning tashqi ko'rinishlari ahamiyatini tushunib olamiz va shu tariqa kontekstda hosil bo'lgan, o'zining ichki psixologik rejasiga ega bo'lgan tekstning ma'nosini ochib beramiz»**. Bu «Ukish» yo'l-yo'lakay bo'ladi, chunki atrofdagilar bilan muomala jarayonida bizda ularning hulqiga doir ma'lum darajada avtomatik tarzda mavjud bo'lgan psixologik tagma'no hosil bo'ladi.

O'qituvchining o'quvchilar bilan muomalasi tarbiyani boshqarish vositasi sifatida qaralib, birlashtiruvchi, o'rnini to'ldiruvchi vazifasini ham bajaradi. Shu munosabat bilan tarbiya diskret (o'zluqli) jarayon ekanligini nazarda tutish kerak. Bolalar kiradigan turli jamoalar, unga nisbatan tarbiyaviy vazifani bajaruvchi katta yoshdagi kishilar, unga ta'sir qiluvchi tevarak atrofdagi voqelikning ko'pdan-ko'p omillari bir-biri bilan yetarli darajada aniq va puxta ishlab chiqilgan aloqa tizimiga ega emas. Har bir o'quvchiga har xil ta'sirlar oqimi yetib boradi, ular bir-birlari bilan unchalik mos kelmasligi va ma'lum darajada biri ikkinchisiga zid kelishi mumkin. Bunday sharoitlarda pedagogning o'quvchilar bilan muomalasi tarbiyani boshqarish vositasi sifatida shu narsada namoyon bo'ladiki, u ma'lum darajada bu ta'sirni birlashtiradi, ularning zanjiridagi yetishmovchi halqlarning o'rnini to'ldiradi, bu ta'sirning ziddiyatli tarkibiy qismlariga to'zlash kiritadi. Shubhasiz, muomala cheklangan tarzda bo'ladi.

Lekin pedagogning o'z tarbiyalanuvchilariga ko'rsatiladigan turli-tuman ta'sirlarning xususiyatidan xabardorligi, uning ana shu ta'sirni birlashtirish, o'rnini to'ldirish va unga to'zatish kiritishga intilishi, uning shaxsiy sifatleri, o'quvchilarga munosabati va pedagogik mahoratiga qarab, boshqarish vositasi bo'lgan muomalaning samaradorligi ko'p yoki oz darajada bo'lishi mumkin.

Boshqarish vositasi bo'lgan muomala vazifasini amalga oshirish jamoadagi faoliyat muomala, munosabatlar tizimi doirasida sodir bo'ladi. Bunga sabab shuki, muomala pedagoglarning o'quvchilar faoliyatini tashkil etishi jarayonida ham va ular bilan bevosita muomala qilishda ham amalga oshiriladi. Boshqarish vositasi bo'lgan muomala faoliyatdan oldin bo'ladi, pedagoglar bu faoliyatga o'quvchilarni jalb qiladilar. Bunday xolda muomala orqali o'quvchilarning faoliyatini tashkil etish yuzasidan muayyan yo'l-yuriq, beriladi va uni amalga oshirish jarayonida munosabat normalari kiritiladi. Boshqarish vositasi bo'lgan muomala o'quvchilarning faoliyatiga hamrohlik qiladi. U orqali pedagog faoliyatini tashkil etish va amalga oshirish usullariga to'zatishlar kiritadi, ayrim o'quvchilarning, umuman jamoaning kuch-g'ayratini, faoliyat ishtirokchilari o'rtasida vujudga keladigan munosabatlarini muvoffiqlashtiradi. Nihoyat, boshqarish vositasi bo'lgan muomala faoliyatdan keyin boradi. Bu faoliyatga yakun yasash, uni amalga oshirish, unda ayrim o'quvchilarning ishtirok etishi, faoliyat jarayonidagi munosabatlarni tartibga soluvchi normalarni tahlil qilish, qo'shimcha normalarni ishlab chiqish tarzida sodir bo'ladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, muomalaning yuqorida ko'rsatib o'tilgan barcha vazifalarini qulay tarzda amalga oshirish uni pedagogik muomala, ta'lim-tarbiya jarayonida amalga oshiriladigan muomalaning yuqori darajasi deb ta'riflash imkonini beradi. Hozirgi zamon o'qituvchisi xuddi shunday darajaga erishmog'i lozim

2. Muloqot orqali ta'sir etish. Muloqotga kirishish.

O'qituvchining o'quvchilar bilan muomalasi jarayonida munosabatning **ikki xil xissiy (emotsional) holati** vujudga kelishi mumkin. Pedagogning ijodiy xissiyotlari asosida o'zaro hamkorlikni tashkil eta olish qobiliyati haqiqiy samara beradi.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki, pedagogik jarayonning borligi o'qituvchiga munosabatni ijodiy hissiyotlar asosida tashkil etishga, bolalar bilan psixologik muloqot o'rnatishga imkon beradi. o'qituvchi o'quvchilarga biron-bir narsani o'rgata olishi uchun ular bilan munosabatga kirishishi shart. **Munosabat** odamlar o'rtasidagi birgalikdagi faoliyat ehtiyojlaridan kelib chiqadigan bog'lanishlar rivojlanishning ko'p qirrali jarayonidir. Munosabat birgalikda faoliyat ko'rsatuvchilar o'rtasida axborot ayriboshlashni o'z ichiga oladi. Bunday axborot ayriboshlanishi munosabatning kommunikativchi jihati sifatida ta'riflanishi mumkin. **Munosabatning ikkinchi jihati** munosabatga kirishuvchilarning o'zaro birgalikdagi harakati nutq jarayonida faqat so'zlar bilan emas, balki harakatlar, xatti-harakatlar bilan ham ayriboshlashdan iborat.

=====

Munosabatning uchinchi jihat munosabatga kirishuvchilarning bir-birlarini idrok eta olishlarini taqozo qilishdir. Shunday qilib, yagona munosabat jarayoniga shartli ravishda uchta jihatni kommunikativ (axborot o'zlash), **interaktiv** (o'zaro birgalikdagi harakat) va **pertseptiv** (o'zaro birgalikda idrok etish) jihatlarni alohida ko'rsatish mumkin.

Kishi birgalikda faoliyat ko'rsatayotganda zaruriyatga ko'ra boshqa odamlar bilan birlashishi, ular bilan muomalaga kirishi, ya'ni aloqa o'rnatishi, o'zaro hamjihatlilikka erishishi, kerakli axborot olishi va javob tariqasida axborot berishi lozim. **Munosabatning** o'zaro birgalikda harakat qilish va faoliyat ko'rsatish jarayonida odamlarni birlashtiradigan umumiy narsa (avvalo) ishlab chiqarish tarzida tushunilishi ana shu umumiy narsa avvalo munosabat vositasi sifatidagi **tildan** iborat ekanligini bildiradi.

Turli xil tillarda so'zlashadigan kishilar bir-birlari bilan murosaga kela olmaydilar. Bu esa birgalikdagi harakatning amalga oshirilishini amri mahol qilib qo'yadi. qo'llaniladigan belgilar (so'zlar, imo-ishoralar va h.k.) zahirida mohiyat munosabatda ishtirok etayotgan shaxslarga tanish bo'lgan taqdiridagina axborot ayriboshlash mumkin bo'ladi. Mohiyat-belgini tevarak atrofdagi voqelikni bilishni ifoda etadigan qism juda mazmunga egadir. Qurol odamlarning mehnat faoliyatini ifodalagani singari belgilar ham ularning bilish faoliyati va munosabatini namoyon qiladi.

So'zlar, belgilar sistemasi hayot kechirish, ijtimoiy tarixiy tajribani o'zlashtirish va o'zlash vositasi sifatidagi tilni tarkib toptiradi. Qadimda qo'llarida biron mehnat qurolini ushlab, ko'zlari esa ushbu narsalarga qarab turgan vaqtda bir-birlari bilan munosabatga kirishish uchun aniq tovushlardan foydalanish kishilarga ayniqsa moyillik tug'dirgan. Munosabatga kirishadigan odamlar o'rtasidagi masofa anchagina olis bo'lgan kezlarda ham, xuddi shuningdek qorong'ilikda, tuman tushganda, chakalakzorda uy - fikrini tovushlar vositasida yetkazish qo'lay bo'lgan. Til yordamida munosabatga kirishish tufayli borliqning alohida bir kishining miyasidagi in'ikosi boshqa odamlarning himoyasida aks etayotgani bilan doimiy ravishda to'ldirilib turadi. o'y-fikrlarni ayriboshlash, axborot berish ro'y beradi. So'zlar muayyan bir mohiyatga ega, ya'ni ashyoviy olamga allaqanday tarzda tegishli bo'ladi. o'qituvchi u yoki bu so'zni ishlanganda uning o'zi ham, uning tinglovchilari ham yolg'iz usha bitta hodisani nazarda tutishadi va ularga anglashilmovchilik yuz bermaydi. Mohiyatlar sistemasi kishining butun hayoti davomida rivojlanib va boyib boradi. Uni shakllantirish o'rta ta'limning ham, oliy ta'limning ham markaziy bo'g'ini hisoblanadi.

Nutq bu og'zaki kommunikatsiya, ya'ni til yordamida munosabat qilish jarayoni demakdir. Ijtimoiy tajribada biron bir mohiyatni anglatadigan so'zlar og'zaki kommunikatsiya vositasi hisoblanadi. So'zlar eshittirib yo ovoz chiqarmasdan aytilishi, yozib qo'yilishi yoki kar-saqov kishilarga biron bir mohiyatga ega bo'lgan imo-ishoralar bilan almashinishi mumkin. Odamlar o'rtasidagi munosabatni telegraf orqali axborot berishga uxshatish mumkin emas. Odamlar munosabatiga aloqa bog'lovchilarning hic-hayajoni ham qonuniy ravishda jalb etilgan. U kommunikatsiyaning mazmunini hisoblanishi

=====

nazarga ham, munosabatga ham, kirishganlarga nisbatan ham muayan tarzda taalluqli bo'lib nutqiy fikr mulohazalar bilan qo'shilgan holda yuzaga chiqadigan bu his- hayajonli munosabatda axborot ayriboshlashning alohida nutqsiz jihati o'zgacha nutqsiz kommunikatsiya tarkib topadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mallaev O. Yangi pedagogik texnologiyalar. T. 2000. Klarin M.V. Pedagogicheskaya texnologiya v uchebnom protsesse. Analiz zarubejnogo opyta // M.: Znanie, 1989 / Novoe v jizni, nauke, texnike. Ser. « Pedagogika i psixologiya ». № 6. Shamshieva N.N. Strategiya innovatsionnogo razvitiya vysshix uchebnyx zavedeniy v usloviyax integratsii « VUZ-proizvodstvo ». Monografiya. T.: "Iqtisodiyot", 2016. S.156. Tolipov O'., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. 2005.
2. Nazarova N.M. Spetsialnaya pedagogika. M.: «Akademiya» , 2005. S 345-346
3. Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari /. – Toshkent, 2015. – 5 bet.
4. Strajev V.I. Texnologiya informatsionnogo obshchestva /B.I.Strajev// Internet i sovremennoe obshchestvo: Materialy Vserossiyskoy ob'edinyonnoy konferentsii. Sankt-Peterburg, 20-24 noyabrya 2000.S 292.
5. Ko'charovich, O. A., & Akmalovich, K. S. (2024). Texnologik Ta'lim Jarayonida Zamonaviy Innovatsion Texnologiyalarning O 'Rni. Miasto Przyszłości, 45, 197-200.
6. Akmalovich, K. S. (2025). METHODOLOGY OF FORMING THE COMPETENCE OF A TECHNOLOGY TEACHER TO CARRY OUT INDEPENDENT INNOVATIVE PEDAGOGICAL ACTIVITY. JOURNAL OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH, 2(1), 480-484.
7. Akmalovich, K. S. (2025). TEXNOLOGIK TA'LIMDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNI TASHKILLASHTIRISH METODIKASI. TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI, 1(2), 173-179.
8. Кучаров, А. С. (2019). ОЦЕНКА ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ТУРИЗМА ТАШКЕНТСКОЙ ОБЛАСТИ. In Студенческие научные исследования в сфере туризма и спортивного менеджмента (pp. 110-112).
9. Кучаров, А. С., Акбаров, Н. Г., & Ишманова, Д. Н. (2021). ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ И ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ВНЕШНЕТОРГОВЫХ ОПЕРАЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ. In Экономика и управление: ключевые проблемы и перспективы развития (pp. 164-169).
10. Кучаров, А. С., & Бобожонов, А. Б. (2021). Планирование и педагогический дизайн в дистанционном обучении (Doctoral dissertation, Белорусско-Российский университет).

-
11. Кучаров, С. (2022). Texnologik ta'limda zamonaviy o'qitish metodlaridan foydalanish. Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире, 1(3), 280-284.
 12. Kucharov, S. (2024). MODERN INNOVATIVE TECHNOLOGICAL ROLE OF INFORMATION EDUCATION IN THE PROCESS OF TECHNOLOGICAL EDUCATION. Science and innovation, 3(B2), 52-56.
 13. Kungratovich, C. R., & Akmalovich, K. S. (2023). METHODOLOGY OF PROFESSIONAL COMPETENCE DEVELOPMENT OF FUTURE TECHNOLOGY TEACHERS IN INFORMATION EDUCATION. Science and Innovation, 2(12), 14-18.
 14. Дусяров, Х. Ч., & Кўчаров, С. А. (2023). ТЕХНОЛОГИК ТАЪЛИМДА УЗВИЙЛИК ФАНИНИНГ НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ АСОСЛАРИ. Zamonaviy fan va ta'lim yangiliklari xalqaro ilmiy jurnal, 1(5), 22-35.
 15. Kungratovich, C. R., Kucharovich, O. A., & Akmalovich, K. S. (2024). TECHNOLOGY OF USING INNOVATIVE PLATFORMS IN EDUCATION OF TECHNICAL SCIENCES. Science and innovation, 3(B2), 248-254.